

Токарева В. О.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

ДО ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Торкаючись питання реалізації прав та обов'язків в мережі Інтернет, необхідно приймати до увагу, що не всі фізичні особи мають доступ до мережі, необхідні навички та компетенції для користування ним, можливість користуватися електронними сервісами та КЕП, тому для них доступ до державних адміністративних послуг, сервісі електронної комерції може виявитися обмеженими або загалом недоступним. Відсутність навичок та компетенцій користування сервісами у мережі, відмова від реєстрації на сервісах де умовою надання послуг є наявність аккаунту користувача позбавляє особу ефективно реалізовувати власними діями надані їй права та виконувати обов'язки. Уявляється, доцільним для реалізації прав та обов'язків при користуванні сервісами в мережі Інтернет та виникаючими формами вираження правосуб'єктності, правоздатності та дієздатності використовувати так терміни як: цифрова правосуб'єктність, цифрова правоздатність та цифрова дієздатність.

Здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи з моменту її народження та охороняються інтереси зачатої але не народженої дитини (ч. 1 ст. 25 ЦК України). Цифрова правосуб'єктність або правосуб'єктність фізичної особи у мережі Інтернет слід розуміти як здатність фізичної особи виступати суб'єктом правовідносин у мережі Інтернету, яка включає цифрову правоздатність та дієздатність. За аналогією цифрову правоздатність слід розуміти як здатність мати права та нести обов'язки в мережі Інтернет.

Попри існуванням різноманітних дискусій, з приводу моменту виникнення правоздатності, загально визнаним у вітчизняній науці вважається положення про те, що правоздатність виникає із моменту народження. Водночас в умовах інформаційного суспільства, знову постає питання моменту набуття фізичною особою цифрової правоздатності, коли особа набуває правоздатності в Інтернеті: з моменту реєстрації на сайті та створення аккаунту, входу на сторінку

(сайт) або входу в мережу Інтернет, тощо. Якщо припустити можливість застосування правових норм за аналогією, проаналізувавши положення чинного законодавства, тоді цифрова правоздатність визнається рівною мірою за всіма фізичними особами та виникає з момент народження та припиняється смертю. І в даному випадку, здається, постають істотні розбіжності та питання.

За твердженням Мінаєвої правоздатність в мережі Інтернет фізичної особи існує незалежно від волі, визнання або невизнання державою, користувачі фактично використовують всю цифрову інфраструктуру відповідно до власних цілей та інтересів. Фізична особа у цифровому середовищі створює для себе правоздатність коли стає користувачем мережі Інтернет. Правоздатність в мережі Інтернет як потенційна можливість використання цифрових технологій виникає з моменту народження людини, проте опосередковується моментом формування у користувача інфраструктури та фактом набуття доступу до мережі Інтернет. Поряд із підключенням до мережі, виникнення правоздатності у мережі пов'язують із створенням сторінки у соціальній мережі, цифрового аватара, кодування штучного інтелекту, тощо [1]. Уявляється, що означений підхід виникнення правоздатності фізичної особи є властивим вільному Інтернеті за яким у фізичної особи виникає цілий спектр прав у (право на недоторканність приватного життя, право на цифрову ідентичність, право не бути суб'єктом автоматизованого прийняття рішення, право на видалення тощо) та персональні данні щодо неї починають оброблятися та збиратися, вже з моменту реалізації права доступу до Інтернету, без необхідності виконання формальностей, щодо реєстрації акаунту.

За твердженням А. І. Мінаєвої правоздатність як здатність кожної особи мати права та обов'язки у цифровому середовищі не залежить від громадянства, а приналежність до громадянства тієї чи іншої держави в мережі втрачає вирішального значення. Оскільки, цифрове середовище охоплює всі процеси, засоби взаємодії, сайти та цифрової інфраструктури, громадянство певної держави для цифрової правосуб'єктності не несе значущої ролі. В умовах транскордонного характеру правовідносин, традиційний інститут громадянства в Інтернеті не відіграє істотної ролі для виникнення правоздатності, а через відкритті можливості Інтернету створюються уявлення, що фізична особа перестає бути пов'язаною із територією та законодавством певної держави [1]. Постає питання, чи дійсно така теза відповідає дійсності. До того, ж транскордонний характер відносин в мережі обумовив розробку категорії цифрового громадянства. Означена теза відображає лише один із підходів у правовому регулюванні відносин у мережі Інтернет та потребує уточнення,

оскільки реалізації прав в мережі Інтернет може істотно варіюватися залежно від держави та механізмів правового регулювання реалізації прав та обов'язків в мережі, будь-то вільний, ліберальний підхід властивий західному підходу, це ЄС, США або авторитарний підхід властивий закритому, східному підходу регулювання Інтернету в КНР. Так, потрапити із західного в китайський Інтернет може бути ускладнено. Деякі китайські урядові сайти не відкриваються, блокуючи користувачів з певних географічних регіонів [2]. Інші платформи вимагають авторизації на сайті із китайським номером телефону, який прив'язаний до офіційного посвідчення особи. Незалежно від місця перебування фізичної особи, як то на території КНР так і поза його межами, аккаунт та публікації у китайських додатках та цифрових сервісах підлягають цензурі. Так, поширеною практикою є зникнення публікації чутливого контенту впродовж 10 хвилин [3]. В КНР проводиться суворий контроль за публікаціями, коментарями користувачів соціальних мереж, як головними засобом комунікації в мережі, а сайти та цифрові сервіси вимагають проходження реєстрації відповідно до автентичних, реальних ПІБ та адресою. Обов'язковій реєстрації підлягають усі користувачі, як блогери так і коментатори, які воліють залишити коментар. Державною канцелярією у справах Інтернету запроваджено заборону використання VPN [4]. У нормативно-правовому акті КНР «Думка про поступову консолідацію відповідальності інтернет-платформ і сайтів з контролю за контентом» наголошується про посилення контролю за аккаунтами та необхідністю суворого виконання вимог, пов'язаних із ідентифікацією осіб, посиленням перевірок на відповідність правилам користувацьких нікнеймів та аватарок [5]. З 2006 року в КНР спеціальне поліцейське відомство проводить контроль за Інтернетом та стежить за публікаціями сайтів, онлайн-форумів та соціальних мереж, а небажані для держави аккаунти видаляються [6].

Тож, досвід правового регулювання цифрових відносин в КНР свідчить, що Інтернет може бути не лише вільним та відкритим, а й закритим, цензурованим та суворо контрольованим. Означене, демонструє, що реалізація прав на інформацію, права на свободу зібрання та право на вираження, доступ до державних адміністративних послуг у віддалених районах, доступ до медицини у КНР, тісно пов'язаний із можливістю доступу до мережі Інтернет у сучасних реаліях, а у разі позбавлення особи права доступу до Інтернету в якості санкції за вчинення правопорушення або злочину та видалення профілю (аккаунту) фізичної особи неминуче призведе до позбавлення можливості реалізувати свої прав та обов'язки.

Так, уявляється, що доступ до Інтернету можна пов'язувати із виникненням правоздатності фізичних осіб лише у демократичних, правових державах де забезпечуються права людини та користувачі мають вільний доступ до нього .

За аналогією із дієздатністю, цифрову дієздатність можна визначити, як здатність своїми діями набувати та здійснювати права, створювати обов'язки та виконувати їх, нести юридичну відповідальність за свої дії чи бездіяльності в цифровому середовищі.

А. К. Жарова пропонує пов'язувати цифрову дієздатність із використанням цифрового профілю користувача [7]. В даному контексті науковець припускає створення профілю у державних адміністративних платформах, данні якого генеруються з усіх державних сервісів до яких передбачений доступ по досягненню передбаченого законом віку. Слід визнати, що більшості випадків здатність своїми діями здійснювати права та обов'язки в Інтернеті виникає у фізичної особи з моменту реєстрації та створення профілю (аккаунту) на платформах державних адміністративних послуг, електронної комерції, соціальних мережах тощо. Залишається все менше цифрових сервісів у сфері електронної комерції які надають послуги без обов'язкового створення аккаунту (профілю). Наразі, попри те, що за законодавством момент виникнення повної дієздатності фізичної особи пов'язується із досягненням 18 річного віку, фактично фізичні особи отримують доступ до Інтернету та можливість реалізації окремих цивільних прав значно раніше досягнення віку передбаченого законом для вчинення таких дій, вже з моментом набуття технічних засобів доступу (смартфонів, комп'ютерів із доступом до мережі). Поряд із існуванням безкоштовними сервісів, ігор, слід констатувати, що значне число є платним або потребує оплати окремих сервісів в межах гри. Для оплати можуть використовуватися банківські картки, PayPal, гаманець Qiwi, платіжні термінали, тощо. Наразі, більшість додатків та сервісів пропонують для користувачів електронні форми для заповнення та затребування відміни транзакції та повернення грошей, у зв'язку із вчинення транзакції неповнолітніми поза межами їх дієздатності. Google Play дозволяє користувачам відмінити проведену транзакцію на протязі 48 годин та повернути витрачені гроші [8].

Враховуючи зазначене, слід констатувати, що дослідження питань виникнення правоздатності та дієздатності в мережі Інтернет є вельми актуальним та потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Минаева А. И. Правосубъектность индивидуальных субъектов права в условиях цифровых технологий. *Юридическая наука*. 2022. № 8. С. 4–8.
2. Yang S. As China shuts out the world, internet access from abroad gets harder too June 23, 2022 URL: <https://www.latimes.com/world-nation/story/2022-06-23/china-great-firewall-foreign-domestic-virtual-censorship>
3. Макдонелл С. Как китайское правительство вводит цензуру на мысли 16.10.2017 URL: <https://www.bbc.com/russian/features-41634979>
4. Цензура (контроль) в интернете. Опыт Китая. Tadviser. 16.07.2021. URL: [https://www.tadviser.ru/index.php/Статья:Цензура \(контроль\) в интернете. Опыт Китая](https://www.tadviser.ru/index.php/Статья:Цензура_(контроль)_в_интернете._Опыт_Китая)
5. 关于进一步压实网站平台信息内容管理主体责任的意见 URL: http://www.gov.cn/zhengce/zhengceku/2021-09/16/content_5637727.htm
6. Азизов Р. Ф. Правовые аспекты функционирования сети Интернет в Китайской Народной Республике. *Вестник Вологодского института права и экономики*. 2015. № 1. С. 93.
7. Жарова А. К. Вопросы обеспечения безопасности цифрового профиля человека. *Юрист*. 2020. № 3. С. 55–61.
8. A new way for families to make purchases on Google Play Dec 20, 2022. URL: <https://blog.google/products/google-play/purchase-requests-google-play-families/>